

אייר התשע"ג

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

ברית סיני

לפרשות בהר-בחוקותי (על פי שיעור של הרב תמיר גרנות)

וכך הוא סדר העניינים בספר דברים:

1. הכרזה על הברית העתידה להיות: "רָאָה אֲנֹכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרִכָּה וּקְלָלָה..." (דברים י"א כו).
  2. תוכן הברית הכולל פרקי מצוות "אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת" (דברים י"ב א).
  3. טקס הברית הכולל את סיכומה: "הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוֶּךָ לַעֲשׂוֹת אֵת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים" (שם כו:טז) ולהלן: "אֵלֶּה יַעֲמְדוּ לְבְרֶךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִים..." (דברים כ"ז יב).
  4. נספח: שכר אם תתקיים הברית, והעונשים על הפרתה: "וְהָיָה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָע... לְשָׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל מִצְוֹתַי..." (דברים כ"ח א).
- אם נשווה את המצוי בברית שבחומש ויקרא עם הברית המתוארת בדברים נמצא ששני מרכיבים חוזרים: 2 (תוכן הברית) ו-4 (נספח שכר ועונש), אך שניים חסרים: 1 (ההכרזה שזו ברית) ו-3 (טקס הברית עצמו). ולכן נשאלת השאלה: כיצד זה ספר ויקרא מסתכם בפסוקי ברית אם אין הודעה על ברית ו/או מעמד ברית בשום מקום לפני כן? כלומר נראה שפרק כ"ו של פרשת בחוקותי מופיע במקום שאינו מתאים לו, מפני שהוא חותם ברית, שאין לה בספר פתיחה.

בעיית מעמדה ומיקומה של הברית בפרשת בחוקותי

ננסה להתבונן על מיקומה של הברית בפרק כו (בחוקותי) במבט כללי יותר. פתיחתה של פרשת בחוקותי אינה למעשה פתיחה של ממש, אלא היא המשך של דיבור: "....אִם בְּחֻקֹתַי תֵּלְכוּ". לכן אנו צריכים לאתר את ראשיתו ואת סופו. מבט מהיר יביא אותנו אל הפס' הפותח את פרק כה (פרשת בהר) (כה:א-ב):

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינִי לֵאמֹר:

כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וְשַׁבְתָּה הָאָרֶץ...

וכאן להלן מתגלגלים ענייני שמיטה ויובל והכרוך בהם, ובשום מקום אין נפסק הדיבור אל משה, ואין התחלה של חדשה של דיבור בסגנון: "וידבר ה'" וכדו'. כך נמשך

פרשת בחוקותי כסיום של ברית

פרשת בחוקותי, הפרשה האחרונה של ספר ויקרא, פותחת בנוסחה הכללית הבאה (ויקרא כ"ו ג):

אִם בְּחֻקֹתַי תֵּלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם

ובהמשך מוסיפה (ויקרא כ"ו טו):

וְאִם בְּחֻקֹתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל וְנִפְשַׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֵת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֵת בְּרִיתִי

זו נוסחה דו צדדית בעלת אופי כללי, האופיינית לכריתת ברית. כלומר: לאחר שנמנו מצוות רבות, באים משפטים מסכמים המגדירים את השכר הראוי לעם אם יקיים את המצוות, כלומר: ישמור את הברית, ואת העונש לעם במידה שייפר את הברית. שמירת החוקים והמשפטים זהה לפי המפורש בפס' השני לשמירת הברית, ולהיפך: אי שמירה היא הפרה.

ואכן, פרק כ"ו כולל מסכת הבטחות לעם אם ישמור את הברית: "וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנָתַתִּי הָאֶרֶץ יְבוּלָה וְכוּ", וכן הוא כולל גם מסכת ארוכה של עונשים אם יפר העם את הברית: "אֶף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה אֵת הַשְׁחָפֶת וְאֵת הַקְדַּחְתִּי וְכוּ".

ואכן הפרשיות הקודמות לפרשת בחוקותי מלאות בחוקים ומצוות. כלומר: ב"חוקותי" "ומשפטי" שהם תוכן הברית. כך שאין ספק שלפנינו נוסחת סיום כללית לברית. על הטיפוסיות של תבנית זו לברית נוכל ללמוד מתבנית הברית בספר דברים. גם שם באות הבטחות של שכר ועונש בסוף הברית, במסגרת משפטי תנאי (דברים כ"ח), וקודמת להם מסכת ארוכה של מצוות.

אלא שההשוואה לספר דברים תלמדנו גם מה חסר בספר ויקרא. בספר דברים באות הברכות והקללות, שהן כאמור חתימה של ברית, לאחר תיאורו של טקס הברית העתיד להתרחש בהר גריזים והר עיבל.

כלומר: קודם מתקיים מעמד ברית, טקס, שהוא מאוחר לפרקי המצוות עליהם נכרתת הברית, ואחר כך בא הנספח הכולל את הברכות והקללות.

תוכנה ועניינה להר סיני, מדוע היא כתובה רק בספר ויקרא הכולל את ההתגלות באהל מועד?

הזיקה בין פרק כה (בהר) לפרק כו (בחקותי)

שאלת רש"י מדגישה את העובדה שפרשת השמיטה של פרק כה נאמרה בסיני, ושואלת לפרש עובדה זו. אולם כפי שהראה הניתוח שהבאנו לעיל, לא רק פרשת השמיטה לבדה, אלא פרשת הברית, ובעיקר: הברכות והקללות שבה, גם הן מסיני. כלומר: לפנינו יחידה אורגנית, שיש בה שני חלקים עיקריים:

פרק כה: דיני שמיטה ויובל.

פרק כו: הבטחת השכר והעונש לקיום הברית.

והיחידה הזו כולה מקורה בסיני.

ונשאלת השאלה: מהי הזיקה בין שני החלקים שבגללה הם מופיעים כאן לפנינו כיחידה אחת? התשובה לכך, לפחות חלקה, עולה במפורש מפסוקי הקללה (ויקרא כ"ו):

(לד) אִז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הַשָּׁמָה וְאַתָּם בְּאָרֶץ אֲיִבִיכֶם אִז תִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ וְהִרְצֹת אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ: (לה) כֹּל יְמֵי הַשָּׁמָה תִּשְׁבֹּת אֶת אֲשֶׁר לֹא שַׁבְּתָה בְּשַׁבְּתֵיכֶם בְּשַׁבְּתֵיכֶם עֲלֵיהֶּ:

(מג) וְהָאָרֶץ תִּעְזָב מֵהֶם וְתִרְחַץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ בְּהַשְׁמָה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת עֲוֹנֵם יַעַן וּבִיעַן בְּמִשְׁפָּטֵי מֵאִסוּ וְאֶת חֻקֵי גְעֵלָה נִפְשָׁם.

התורה קובעת כאן שהמפתח לפיו נקבע גזר הדין של אורך שנות הגלות, קרי: העונש על הפרת הברית, הוא מספר שבתות הארץ שלא שבתה. למעשה, מוצגת גלות ישראל מארץ ישראל כההליך של "ריצוי", בו הארץ מקבלת חזרה את חובה. היא מוכרחה להיות שוממה כדי שתצצה את השנים בה חיללו ישראל את קדושתה.

זו אולי גם הסיבה שהקללה אומרת גם: "ושממו עליה אויביכם היושבים בה". שהרי איזו מן קללה זו? הריאלי פירשו כאן שהקללה כוללת גם ברכה, ואמנם מההיבט הריאלי אכן כך. אבל הסיבה הפנימית ל"מעין ברכה" זו היא שהגלות מתוארת כאן כההליך שנעשה עבור הארץ, כאילו להשיב לה את כוחה הרוחני.

הזיקה המהותית לפרשת השמיטה, שמכונה "שבת הארץ" כמו גם כאן: "שבתותיה", ברורה. שבת הארץ מבטאת את קדושתה, את היותה ארץ ה': "כי לי הארץ" (ויקרא כה: כג). היא מדגישה את היותנו גרים בארץ, והארץ ניתנת לנו במסגרת קיום הברית: "כי גרים ותושבים אתם עמדי" (שם). היובל הופך את האידיאה המטאפיזית הזו לעקרון-על משפטי. הכל חוזר למקומו הראשון. אין קניין מוחלט. תפישה מטאפיזית ומשפטית זו היא בסיס הברית. הארץ אינה שלנו. היא נתונה לנו, כחלק מן הברית. אין כאן מובן מאליו. הפרת הברית,

הדיבור הרצוף עד הפסוק המסיים את הקללות בסוף פרק כ"ו:

אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה אֲשֶׁר נָתַן ה' בֵּינוּ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד מֹשֶׁה.

מוכרת שאלת רש"י המפורסמת: "מה עניין שמיטה אצל הר סיני" על הפסוק הראשון של פרק כ"ה. רש"י שואל: מדוע התורה מציינת דווקא את מצוות השמיטה כמצווה שנאמרה בסיני, כאשר כל המצוות האחרות בספר ויקרא נאמרו באהל מועד ("ויקרא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר" ויקרא, א, א) ולא בהר סיני? ואולם מעיר הרב תמיר גרנות ייתכן שנוסח זה של השאלה מסית את תשומת הלב משאלה אחרת, חשובה יותר על הפסוק, והיא: מה עניין הר סיני אצל אהל מועד? כלומר: הבעיה שלנו ושל רש"י אינה רק בעיה של הופעת פרשת השמיטה, ואינה רק שאלת מיקומו של הדיבור. הרי אהל מועד עומד אותה שעה מתחת להר סיני. הבעיה היא בעיה כרונולוגית חמורה. כזכור, ה' הבטיח למשה בספר שמות שאם יבנו ישראל משכן הוא ישכון בתוכם, וידבר עם משה מעל הכפרת בין הכרבים (שמות כה, כב). בניין המשכן הושלם, ואכן פתיחתו של ספר ויקרא מעידה: "ויְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר". מאז מדבר ה' עם משה במשכן בלבד, ויש לכך גם משמעות מטאפיזית: הרי שכינת ה' שורה במשכן. ולכן הפתיחה של פרשת בהר תמוהה מאוד, מפני שמשמעותה היא שלפנינו פרשה הקודמת כרונולוגית לציוויים באהל מועד, והיא באה מהר סיני (לפני שנבנה אוהל מועד). מבחינה ספרותית המשמעות היא שזו פרשה השייכת לספר שמות, בו הציווי הוא מהר סיני, ולא לספר ויקרא בו הציווי הוא מאהל מועד.

אם כך הדבר, נשאלת השאלה, מדוע פרשה שלפי הנראה נאמרה למשה הרבה לפני כן (אי שם בין סיוון הראשון של מתן תורה לבין ניסן של חנוכת המשכן) נמצאת כאן בסוף הספר ויקרא?

בעיה דומה קיימת ביחס לפרקים ה-ו של ספר ויקרא, הנחתמים במשפט הבא (ויקרא ז' לו-לח):

זֹאת הַתּוֹרָה לְעֵלָה לַמִּנְחָה וְלַחֹטָאת וְלֵאֲשֶׁם וְלַמִּלּוּאִים וְלִזְבַּח הַשְּׁלָמִים: אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי בְּיוֹם צִוְתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קַרְבָּנֵיהֶם לַה' בְּמִדְבַר סִינַי.

גם כאן התורה מעידה שמדובר בפרשיות שניתנו למשה עוד בסיני, לפני שהתחיל ה' לדבר עימו באהל מועד. כלומר, כרונולוגית, הם מוקדמים, ואילו ספרותית הם מאוחרים. השאלה דומה: ממה נפשך, אם הפרשה מצד תוכנה ועניינה שייכת לספר ויקרא ולהתגלות באהל מועד, מדוע נאמרה כבר בסיני? ואם היא שייכת מצד

שחולקה לשתיים מבחינה ספרותית, וזהו השחזור המוצע:

1. הכרזה על הקמה של ברית: וְעַתָּה אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשִׁמְרֶתֶם אֶת בְּרִיתִי (שמות יט: ה).

2. מצוות – תוכן הברית: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים וְכוּ' (שמות כ-כג).

3. טקס הברית וְיִקַּח סֵפֶר הַבְּרִית... (שמות כד: ט...)

4. שכר ועונש (ברכה וקללה): פרק כ"ו בפרשת בחקותי (וכנראה גם פרשת בהר הכוללת את דיני השמיטה והיובל באה כפתיח).

כלומר: הברית המכונה ברית סיני או ברית חורב [למשל: "מִלְבַּד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אֲתֶם בְּחֹרֵב (דברים כח: טט)] כוללת את המתואר בספר שמות מפרק י"ט עד כד, ואת הפרקים כ"ה-כ"ו של ספר ויקרא.

מצוותי = חוקותי ומשפטי

ונשאלת השאלה לאור דברינו לעיל: האם ניתן להצביע על נקודה כלשהי במהלך התיאור בספר שמות שם רמוז החלק החסר? ייתכן שהתשובה לכך חיובית (שמות כ"ד ב):

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עַלֵּה אֵלַי הַיּוֹם וְהִנֵּה שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לַחַת הָאֶבֶן וְהַתּוֹכָה וְהַמְצִינָה אֲשֶׁר פָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתֶם.

הקב"ה מבטיח למשה שייתן לו בהר חוף מלוחות אבן גם את "התורה והמצווה". כשאנו מתבוננים בהמשך הכתוב, אין אנו מוצאים לא תורה ולא מצווה אלא רק את הציווי לבנות משכן שלכאורה אינו בכלל תורה ומצווה. מהי אם כן התורה והמצווה המובטחת?

המפרשים שאלו והשיבו (יונתן שם):

ואמר ה' למשה סוק קדמי לטוורא והוי תמן ואיתן לך ית לוחי אבנא דבהון רמוז שאר פתגמי אורייתא ושית מאה ותליסרי פקודייתא דכתבית לאלופיהון

כלומר לפי התרגום יונתן הכוונה היא רק לעשרת הדברות שבהן רמוזות (או שהם כללי) שאר מצוות התורה כולן. מובן שפשט הכתוב הוא שהתורה והמצווה הם דברים נוספים על הדברות (וכך ביארו גם רס"ג ורש"י).

ראבי"ע פירש:

ופי' התורה. תורה שבכתב. והמצוה. תורה שבע"פ כי כל המצוות ניתנו למשה בסיני בימים שעמד בהר.

כלומר ראבי"ע מפרש בעקבות חז"ל שהכוונה היא כללית ולא ספציפית, ובעיקר יש כאן הצהרה אמונית שהתורה כולה מקורה בסיני.

הרמב"ם בהקדמה למשנה תורה שלו ראה בדברי חז"ל אלה מקור למסירתה של תושבע"פ בהר סיני. אלא שלפי הפשט כל זה לא נאמר.

נובעת מדעה שגויה הארץ שייכת לנו בכל מקרה, ושהביטחון הארעי שלנו אינו מריבוננו של עולם והארץ. הגלות מחזירה את הכל למצבו הטבעי: הארץ חוזרת לבעליה הראשונים, ואז כמובן היא שובתת, כלומר: אין יד אדם נוגעת בה, ואנו נמצאים מחוצה לה, כדי שנוכל לקבל אותה מחדש כשכר על הברית, אם נהיה ראויים. מתוך כך עולה, שאכן החלק העיקרי של פרשיה זו שנאמרה בהר סיני הוא הברית, ופרשת שבת הארץ נסמכה לה בגלל שהאידיאה שעומדת מאחורי מצוות שבת הארץ, של מעמדה האלוקי של הארץ, קובעת גם את תוכן של הקללות בברית.

השוואה בין שתי הבריתות (דברים – שמות ויקרא)

מעיון בפרשת משפטים ותרומה נראה שיש כאילו דילוג בין פרשת משפטים לתרומה, גם בגלל הקפיצה לרעיון המשכן שאינו עולה מתוך הפרשיות הקודמות, וגם משום שמעמד הברית במעמד מתן תורה חסר את הסיום האופייני של שכר למקיימיה ועונש למפריה, המאפיין כל ברית.

אם ניקח את הדגם של הברית בספר דברים כדגם מושלם, ונבחן מולו את המצוי בספרי שמות ו-ויקרא, נגלה דבר מעניין:

הדגם השלם בדברים	שמות (מתן תורה)	ויקרא (כה-כו)
הכרזה על הקמה של ברית (פרשת ראה)	וְעַתָּה אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ וְשִׁמְרֶתֶם אֶת בְּרִיתִי (שמות יט: ה)	חסר
מצוות – תוכן הברית (פרשיות: ראה-כי תצא)	וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים וְכוּ' (שמות כ-כ"ג).	(פרשת השמיטה ויובל ואולי גם פרקי המצוות הקודמים)
טקס הברית (הר גריזים וכו')	וְיִקַּח סֵפֶר הַבְּרִית... (שמות כד: ט...)	חסר
שכר ועונש (ברכה וקללה)	חסר	פרשת בחוקותי

כלומר: בעצם מרכיבי הברית בשמות ובויקרא משלימים האחד את השני. כיון שמרכיבי הברית בויקרא התורה מעידה עליהם שמקורם בהר סיני, אנו רק צריכים לעשות צעד נוסף, ולהניח שבעצם מדובר כאן בברית אחת,

עדיין נשארה השאלה מדוע הובא סיכום הברית רק בסוף ספר ויקרא.

תשובתו של ראב"ע: ראב"ע על ויקרא כ"ה א'

... ועתה [בפירוט דברי הברית להלן] כרת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים [שמות כ"ד] והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ (כלומר דברים שבהם תלויה ישיבה עם ישראל בארצו). וכאשר אמר על העריות, כי בעבורם תקיא הארץ אותם, כן אמר בפרשת "אם בחוקותי" על שבתות הארץ (הבאנו לעיל)...".

כלומר אבן-עזרא מבין שהתורה דחתה את הציוויים, הקללות והברכות עד לכאן, בכדי שהדברים יהיו סמוכים לפרשת העריות שאף בהם נאמר שאם ישראל לא ישמרו על חוקים אלו, הארץ "תקיא" אותם (ויקרא י"ח, כ"ח, וויקרא כ', כ"ב), ממש כשם שעל אי שמירת שמיטה ויובל העונש הוא גלות, כפי שראינו.

הרב סמט מציע להסביר את איחורן של פרשות בהר-בחוקותי שנאמרו למשה בהר סיני וקביעתן בסיומו של ספר ויקרא, באופן הבא:

הברית שנכרתה בהר סיני על קיום המצוות (שמות כ"ד) אמנם הייתה קשורה במצוות "ספר הברית" שנקרא באוזני העם, אולם הללו נועדו לייצג את כל המצוות שעתידות להינתן גם כן. המצוות שניתנו למשה באוהל מועד הן המשך ישיר של אותן שניתנו בהר סיני. על כולן נכרתה הברית ועל כולן נתחייבו ישראל "כל אשר דבר ה' נעשה". ממילא, הברכות והקללות שנאמרו בחורב - שהן הכללות בפרשת בחוקותי - שייכות באמת גם לכלל המצוות, על אף שייכותן המיוחדת למצוות פרשת בהר. לפיכך נדחו הברכות והקללות לסיומו של הספר המכיל את רוב המצוות שנאמרו למשה באוהל מועד, כדי להדגיש שגם ספר ויקרא על כל מצוותיו כלול בברית סיני, וגם עליו חלות הברכות והקללות. אלא שלא ניתן היה להפריד את הברכות והקללות מן המערכת ההלכתית הקשורה בהן - מפרשת בהר (השמיטה היובל ונגזרותיהן). מסיבה זו ניתן הדיבור הא-לוהי בשלמותו, במקום שבו יתברר התפקיד הכפול של הברכות והקללות: מחד - הן קשורות לביטול מצוות פרשת בהר במיוחד, מאידך - הן חלות על כל המצוות שבספרים שמות-ויקרא.

הרב תמיר גרנות מציע את ההסבר הבא לשאלה הנ"ל: התורה כוללת למעשה שלושה קבצים גדולים של מצוות :

1. הקובץ של ספר שמות שניתן בסיני (כ-כג).

ננסה להבין את האמור על ידי ביאורם של המונחים: **"תורה ומצוה"**.

נחזור לשם כך לכתובים בויקרא. הפסוקים בראשית הקללות אומרים (ויקרא כ"ו יד-טו):

אם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות האלה: ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי

וטוען הרב תמיר גרנות שעיון בפסוקים מלמד שהמונח מצוות הוא כללי, ולכן הוא בא במסגרת: לא תעשו את כל המצוות, והמונחים חוקותי ומשפטי מפרטים את המונח הכללי. יש לשים לב גם לכך שבהרבה פסוקים המונח מצווה או מצוות מופיע לבדו כמונח כללי; והמונחים חוקות ומשפטים מופיעים כרגיל יחד, כצמד הכולל שתי קטגוריות שונות של מצוות.

אם נתבונן לאור מסקנה זו בפסוקי הסיום של הקללה (ויקרא כ"ו מו):

אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה.

כיון שהוכחנו שחוקים ומשפטים הם מצוות במילה אחת, הרי כאילו נאמר כאן: אלה המצוות והתורות. יש בכך סיכום לפרשת הקללות, וכמובן הכוונה היא לכל המצוות והתורות שקדמו לפרשת הקללות, כלומר: לברית כולה.

אם נשווה את האמור בעליית משה להר בספר שמות, ואת האמור בסוף ויקרא, נמצא בהכרח שיש כאן חתימה מעין פתיחה:

שמות כד - פתיחה	ויקרא כו - חתימה
עלה אלי ההרה...	בהר סיני
ואתנה לך...	אשר נתן ה'
והתורה	והתורות
והמצוה	החקים (מצוות)

המסקנה העולה היא שכוונת ה' כשהוא מזמין את משה היא ללמדו את פרשיות השמיטה והיובל, ואולי יותר מהן, אבל קודם כל הן, ואת נספח הברכות והקללות. מטעם שלא בארנו עד עכשיו, לא באה פרשה זו (ויקרא כ"ה-כ"ו) במקומה אחרי פרק כד של שמות, כפרשה החותמת את הברית (כמו פרק כ"ח של דברים) והיא נמצאת רק בסוף ספר ויקרא.

סיכום הברית של שמות-ויקרא

כעת אנו מבינים כבר שבאמת הברית בסיני היא ברית מלאה, שיש בה את כל המרכיבים, אלא שחלק ממנה מתואר בשמות, וסופה מתואר רק בסוף ספר ויקרא, אבל במקורו שייך הוא להתגלות בסיני, וכפי שביארנו. אבל

ושלום. אבל עיקר ההבטחה האלוקית בעקבות הברית טמונה בפסוקים האלה (ויקרא כ"ו):

(יא) וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם:
(יב) וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיִּיתִי לָכֶם לְאֱלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם:

יש כאן שתי הבטחות:

1. השראת שכנת ה' בתוכנו, בעם ובארץ.
2. ה' יהיה אלוקינו (ינהיג אותנו, יהיה הריבון שלנו) ואנו נהיה עמו.

בעוד ההבטחה השנייה עומדת בבסיס יציאת מצרים: "וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לָכֶם לְאֱלֹקִים" (שמות ו, 2); הרי הראשונה, כאמור, אין לה זכר בספר שמות עד הציווי על המשכן. אמנם, יש קשר בין ההבטחות שהרי השופט והמנהיג עושה זאת מתוך עמו. רק אם ה' יושב בתוכנו הוא מנהיגנו באופן ישיר. זו גם משמעות הטענה של ה' בעגל: "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קִשָּׁה עִרְבָה אֶתָּה פֶן אֶכְלָךְ בְּדַדְךָ" (שמות לג: ג). אם ה' בתוכנו הוא גם מנהיג ושופט מיד, וזה יכול להיות גם לגרועותא, אם העם חוטא.

אם נמשיך על פי הנחתנו שפסוקים אלה בפרשת בחוקותיי נאמרו למשה בהר סיני, לפני בנין המשכן, הרי שיש כאן אמירה מפורשת:

אם תלכו בחוקותיי ותשמרו את הברית אני אשכון בתוכם. הבטחת השראת השכינה אינה תנאי לברית, ואינה בבסיסה אלא היא תוצאה שלה ואפשר לומר גם: גולת הכותרת שלה. אך מבחינת סדר הדברים הרי היא כמו ההבטחה לשלום או פרנסה: זו אינה מסגרת היחסים בין קוב"ה וישראל עמו, אלא התוצאה שלהם. הבטחתו של הקב"ה כאן שישרה שכינתו בתוכנו, מניחה את היסוד לרעיון שה' אינו בשמים והוא מתגלה מידי פעם בארץ אלא הוא יכול לשכון בארץ ממש - "משכני בתוכם". זהו הבסיס המבוקש לרעיון המשכן. הציווי על המשכן סוגר את הפער בין ההבטחה על הברית שיכולה בצורתה להתממש רק בארץ, לבין המציאות של ישראל במדבר, מתחת להר סיני: ה' מבטיח שהוא ישכון בתוך העם גם בדרך, בינתיים, ולא רק כשיגיעו לארץ, אם יבנו לו משכן.

ומסכם הרב תמיר גרנות ואומר: עבודת ה' במובנה הבסיסי אינה מחייבת שה' ישכון בעם. המודל המטאפיסי המוצע עד לפרקי הברית בשמות כד, הוא שה' נמצא במעונו בשמים, והוא מתגלה כשיש בכך צורך בארץ, או מנהיג אותנו על ידי שליח - מלאך. זה בדיוק מה שנאמר בפרשת מזבח אדמה (שמות כ"ו) ובפרשת המלאך (שמות כ"ג). עבודת אלוקים יכולה להיות מכוונת לשמים. זו עבודתו הדתית של כל עם, לא רק של ישראל.

2. הקובץ של ספר ויקרא שניתן באהל מועד (יח-כה).

3. הקובץ של ספר דברים שניתן בערבות מואב (יב-כו).

שאר התורה מכילה קובצי סיפור או רשימות היסטוריות, וכן חלק גדול העוסק במשכן ובעבודתו (סוף שמות ותחילת ויקרא, וחלק מספר במדבר).

הקובץ הראשון (של שמות) בא כאמור (ושוב ראה בשיעור על פרשת משפטים), כחלק מהברית בסיני.

הקובץ השלישי (של דברים) בא כחלק של הברית בערבות מואב.

הקובץ האמצעי, זה של ספר ויקרא, אינו שייך לכאורה לאף לא אחת הבריתות; שכן יש רק שתי בריתות, ושלושה קבצים.

העברת סיכום הברית ונספח הברכות והקללות לסוף ויקרא, מכניסה גם את הקובץ השני אל תוך ברית סיני. אמור מעתה: ברית סיני כוללת לא רק את המצוות בפרשות יתרו ומשפטים אלא גם את פרקי המצוות של ספר ויקרא. כלומר: מבחינה היסטורית אכן הברית כולה כוללת פרקי הסיכום ניתנו למשה בסיני. מבחינה ספרותית ומשפטית העברת סיכום הברית אל סוף ספר ויקרא משמעותה שגם פרקי המצוות בויקרא הם חלק ממנה.

ואכן פתיחת פרקי המצוות בפרק יח בספר ויקרא מעידה שהיא מעין החתימה של הברית בפרשת בחקותי (ויקרא י"ח):

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(ג) כִּמְעַשֶׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וַיִּכְמַעַשֶׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחַקְתִּיהֶם לֹא תִלְכוּ:

(ד) אֵת מִשְׁפְּטֵי תַעֲשׂוּ וְאֵת חֻקְתִּי תִשְׁמְרוּ לְלֶכֶת בְּהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

(ה) וְשִׁמְרַתֶּם אֵת חֻקְתִּי וְאֵת מִשְׁפְּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּם הָאֵדֶם וְחֵי בְהֶם אֲנִי ה':

(כח) וְלֹא תִקְיֵא הָאֶרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאַכֶּם אֹתָהּ פֶּאֶשֶׁר קָאָה אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם.

הנוסחאות האופייניות: בחוקתי תלכו, משפטי תעשו, וכן האיום בכך שהארץ תקיא את העם, אופייניים לשוניית ועניינית לפרק כו - לקללות. כלומר: התורה כוללת את כל פרשות המצוות שבחלקו השני של ספר ויקרא, במסגרת הברית החותמת אותו, דהיינו: גם קיומם או חלילה הפרתם הם חלק מהברית.

ומסביר הרב תמיר גרנות שלאור דברינו עד כה, ולפיהם יש לשבח את פרקים כה-כו של ויקרא **מיד אחרי** פרק כד (הברית) של שמות, **ולפני הציווי על המשכן**, ניתן להצביע על החוליה הרעיונית החסרה המחברת את פרשת משפטים לפרשיות המשכן. על שמירת הברית מבטיח ה' לעם ישראל מיני טובין, כמו: פרנסה טובה, בטחון

אלא שיציאת מצרים כוללת גם את רעיון הברית. משמעותו: ה' יהיה מלכנו: "אני ה' אלוקיכם", "אנכי ה' אלוקיך" כלומר: לכל עם יש מלך בשר ודם משלו, ואצלנו: "ה' מלככם" (דברי שמואל: שמואל א, ח). ברגע שהעם בא בברית ומקבל על עצמו: "נעשה ונשמע", יש בכך קבלה והזמנה של ה' למלוך בתוכנו. לכן, מיד אחרי טקס הברית ה' מבטיח שאם אכן הברית תקוים, הוא יכול לשכון בתוכנו, בארץ. בינתיים, אין בידי העם לקיים את הברית במלואה, שהרי אינם בארץ, ולכן אומר ה' למשה: "וְעָשׂוּ לִי מְקֹדֵשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכְכֶם", כלומר: די בכניסה לברית כדי שה' יסכים להשרות שכנתו בתוכנו. כמובן, הפרתה על דרך השלילה תביא לביטול הברית. אך ביטול הברית אינו בהכרח ביטול כל יחס. ה' אינו מלכנו בפועל, הוא מנהיגנו בריחוק, על ידי מלאך. הוא לא שוכן בתוכנו, אך אנו עובדים אותו. האפשרות שתתקיים זיקה לא אידיאלית בין עם ישראל לקב"ה, שלא לפי חזון הברית כאשר היא מופרת, קיימת כל הזמן. לכן, למרות שהאידיאל המבוקש הוא קיום הברית והקמת המשכן, יש חשיבות רבה גם למודל הדתי הבסיסי יותר, המבוטא על ידי הפסוק "בְּכֹל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכֹּר אֶת שְׁמִי אֲבֹא אֵלַי וּבְרַכְתִּיךָ" (שמות כ: כ), וקשר בהנהגה של העם על ידי שליח: מלאך. זו הסיבה שלאחר חטא העגל אומר ה' שישלח מלאך, ולא שיבטל כל זיקה ויחס. הנהגת המלאך היא ההנהגה הבסיסית, מעין חוזה ללא נישואים, ללא קירבה; היא עלתה בראשית הדרך, וה' חוזר אליה לאחר החטא.

מבחינה היסטורית ורעיונית קודמת אם כן הברית וגולת הכותרת שלה: "וְנָתַתִּי מִשְׁכְּנִי בְּתוֹכְכֶם" (ויקרא כו: יא), לציווי על המשכן: "וְעָשׂוּ לִי מְקֹדֵשׁ" (שמות כה: ח), והיא נותנת לציווי על המשכן את הבסיס המטאפיסי והמשפטי שלו.